

Takk for muligheten til å komme med innspill på Riksantikvarens handverksstrategi.

Denne høringsuttalelsen kommer fra NTNUs faggruppe for bygningsvern og transformasjon inkludert Bachelorprogram i tradisjonelt bygghandverk (TBBY) som legger vekt på utøvelse og håndverksskikkelighet, kildestudier, analyse og refleksjon (<https://www.ntnu.no/studier/fttradbygg>). Om lag halvparten av den praktiske undervisningen foregår gjennom fellessamlinger mens resten er organisert gjennom regionale læringsarenaer ved ulike friluftsmuseer/ kulturminneforvaltningen. I dag er der fire faste læringsarenaer lokalisert ved Hardanger og Voss museum, Stiklestad nasjonale kultursenter, Norsk Folkemuseum og Innlandet fylke. Vi har utlyst fast læringsarena nord i Norge og har mottatt søknader om å bli læringsarena i studiet.

Det viktige samarbeidet med regionale læringsarenaer for lokal utøving er gjennomførbart takket være et tverrdepartementalt samarbeid og har vist seg svært fruktbart og har god følgevirkning i feltet, både for NTNU og læringsarenaene. Våre studenter fortsetter i stor grad som håndverkere og arbeider med istandsetting og opplæring knyttet til den vernede og verneverdige bygningsmassen i sitt nærområde.

- o -

Overordnet synes vi det er god strategi og at det har vært en fin prosess med god medvirkning. Det er viktig at strategien er langsiktig (til 2035) samtidig som det er lagt opp til mer kortsiktige handlingsplaner som skal innebære medvirkning, følgestudier og evaluering underveis.

Strategien er bygget opp gjennom tre ulike satsningsområder med tilhørende målsetninger. TBBY presiserer behovet for at tiltakene og handlingsplanene bygges opp på tvers av de tre områdene for å motvirke den silotankegangen som en slik oppdeling gjerne kan føre til jfr. kap. 9 hvor det pekes på behovet for et tett samarbeid mellom virkemiddelaktørene.

Når man leser dagens strategi som helhet fremstår RA som strateg og innpisker. Veien videre er således helt avhengig av om også RA klarer å gjøre strategien om til konkrete virkemidler (s 9) innenfor eget felt. Her ser det noe tynt ut foreløpig. Riksantikvaren bør allerede nå være mer konkret med hvilke virkemidler man vil putte i potten for å få i gang et tverrsektorielt samvirke og et større spleiselag blant de offentlige aktørene.

Strategien ligger i skjæringsfeltet mellom den materielle og immaterielle kulturarven. I kap. 4 vises det til at RA ikke har ansvar for all immateriell kulturarv, men at strategien følger opp Norges ansvar. Riksantikvaren har allikevel ansvar for kunnskapen som hører til bygnings- fartøy- og landskapsvernet. Dette ansvaret blir gjennom avgrensningene underkommunisert gjennom den «negative forklaringen» hvor RA slår fast at man ikke har et formelt ansvar som sådan. Avgrensningen bør heller foregå gjennom å peke på hva man tar ansvar for. Vi grubler videre over formuleringen i kap. 3 av at «Tradisjonell håndverkkompetanse har også en egen verdi som immateriell kulturarv...» da ordlyden egenverdi snevrer inn langt utover det som inngår i konvensjonens mening. Ved å stryke ordet «egen» gjenopprettes den ønskede balansen.

-- o --

Strategiprosessen har vært inkluderende med bred representasjon i referansegruppene og er en god start mot første strategiske mål; å etablere et systematisk samarbeid på feltet. Vi peker imidlertid på begrepet “Nothing about us without us” og gjentar at det etter vår mening mangler representasjon i styringsgruppen som bør hensyntas i det videre arbeidet med strategien, handlingsplaner og eventuelle styringsgrupper: Vi viser til vårt innspill til rammeverket i januar som var sendt inn på vegne av en felles respons fra NTNUs Bachelorprogram i Tradisjonelt bygghandverk med tilhørende læringsarenaer.

“Det er som kjent vanskelig å arbeide både tverrfaglig og sektorovergrepene. Det er derfor meget bra at ambisjonen er å lage en håndverkstrategi som skal fungere på tvers. Bredden i miljøet som er

invitert inn i arbeidet er god, men gitt museenes store betydning i feltet, synes vi styringsgruppen bør utvides. Det heter seg at styringsgruppen skal «sikre faglig bredde og forankring for strategiarbeidet». For å trygge disse aspektene mener vi at både museene og frivilligheten bør representeres i styringsgruppen. NHI og Kulturdirektoratet arbeider med forvaltningen av den immaterielle kulturarven, men har ikke forvaltningsansvar (og i beste fall kun tilfeldig forvaltningskompetanse) og representerer ikke museene. Vi foreslår derfor at RA diskuterer med Museumsforbundet og Kulturvernforbundet hvordan museumsfeltet og frivilligheten best mulig kan inkluderes i styringsgruppen. Videre er BNL representert, men byggmesterforbundet har meldt seg ut av denne sammenslutningen. For eksempel Håndverkslaget eller CREO bør således inkluderes for å representere, ikke bare de tunge næringslivsaktørene innenfor sektoren, men også utøverne og tradisjonshåndverksfeltet.”

Med tanke på at det er utøverne, aktørene som individer som eier sin egen kompetanse og sine kulturuttrykk mener vi stadig at utøverne i de relevante tradisjonshåndverkene burde vært representert, som individer eller gjennom organisasjoner i styringsgruppen. Vi vil her peke på dette misforholdet får både en konkret og en symbolsk konsekvens. Vi ber om at dette følges opp gjennom at utøverperspektivet blir representert gjennom utøverorganisasjoner for tradisjonshåndverk eller sentrale enkeltindivider i utformingen av handlingsplaner og at dette omtales i strategien. Vi viser her til museenes etiske regelverk for immateriell kulturarv hvor det redegjøres for relasjonene mellom institusjonene og individenes kompetanse: <https://museumsforbundet.no/wp-content/uploads/2020/05/konkretisering-ICOM-med-appendix1.pdf>.

--- 0 ---

Private eiere av kulturminner har i liten grad vært representert i arbeidet, og bestillerkompetanse er i henhold til avgrensningene ikke et fokusområde (kap. 4). Dette trenger tydeliggjøring. For å få til et godtfungerende marked som etterspør kompetanse, vil et gratistilbud om uavhengig tilstandsvurdering gjennom bygningsvernsetra eller annen bygningsvernrådgivning (f.eks. fra Fylkeskommune eller museum) ha stor betydning. Kulturminnefondets midler kommer gjerne for sent i prosessen til mange private eiere.

I tiltaket under kap 6.4 står det at Riksantikvaren ønsker å bidra til at dagens høyere yrkesfaglige utdanning og høyere utdanning innenfor fag som er relevant for arbeid med kulturminner. Her bør «fag» endres til «håndverksfag». I pkt 6.5 er museum, bygnings- og fartøyvernsetra og frivillige nevnt i overskriften, men en slik oppramsing virker også ekskluderende og er ikke i balanse med overskriften på pkt 6.4.

I kap. 10 er de tre typene utdanning greit definert, men forholdet mellom uformell og ikke-formell utdanning er ikke riktig behandlet i selve teksten. På s. 15 må det i tråd med dette «...gis rom for uformell kunnskapsoverføring,...» når det menes ikke-formell.

Under aktører og roller i kap. 12 savner vi Kunnskapsdepartementet. Oppstillingen kunne med fordel vært hierarkisk eller alfabetisk for enklere lesing. Tradisjonshåndverkernes organisasjoner (Håndverkslaget og Tradisjonshåndverkene i CREO) mangler under byggenæringen. Her mangler også frivilligheten som er en viktig bidragsyter som sprer holdninger, kunnskap og praksiser mellom institusjoner, ansatte og ildsjeler.

-+--0--+

Vi er glade for at formell fagutvikling som høyere utdanning er inkludert i mål 1.4 og kunnskapsutvikling og forskning i del 3 av strategien. Her savner vi omtale av utdanningssektoren som egen aktør med videregående fagskole og universitet. Vi foreslår omtale for NTNU med tilhørende læringsarenaer i kapittel 12 Aktører og roller (omtalt som kap. 10 på s. 25):

“Høyere utdanning: Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet bygger opp et fagmiljø for tradisjonelt bygghandverk og har bachelorutdanning i tradisjonelt bygghandverk som skal sikre kompetanse i bygningsvern på lokalt og nasjonalt plan. Oppdraget med å videreutdanne handverkere i tradisjonelt bygghandverk er i tett samarbeid med læringsarenaer for praksisopplæring www.ntnu.no/studier/fttradbygg/ fordelt over hele landet slik at det nasjonale studiet ivaretar lokale og regionale tradisjoner i bygghandverk. Utdanninga er støttet av Kultur- og likestillingsdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Klima- og miljødepartementet for å sikre tilgang på kvalifiserte handverkere som kan lære opp neste generasjon tradisjonshåndverkere og som kan sette i stand den fredede bygningsmassen.”

----O----

Mange av punktene i strategien har et hovedansvar hos andre sektorer og myndigheter så det vil være avgjørende å få med samarbeidspartnere i forpliktende samarbeid om målene. NTNU, med læringsarenaer fra både museer og fylkeskommuner, ønsker å være samarbeidspartnere og pilot for uttesting av tiltak der dette er mulig.

For en satsing på utdanning krever det forpliktelse fra universitetssektoren, fagskolesektoren og videregående skoler inkludert fylkeskommuneadministrasjonene som kan spille en vesentlig rolle gjennom å lede samarbeid.

Det er et mål å ha tilstrekkelig og stabil tilgang på håndverkere. Ikke alle håndverkere innenfor restaureringsmarkedet kan jobbe på fredete og listeførte kulturminner, derimot kan antagelig alle innenfor fredete og listeførte kulturminneforvaltning jobbe innenfor restaureringsmarkedet.

----O----

I tillegg har vi noen innspill og kommentarer til en del av teksten i dokumentet.

s. 8 "Det har blitt arbeidet med kunnskapsutvikling på håndverksfeltet over lengre tid, og i de siste 10-15 årene er det i tillegg opprettet flere utdanningstilbud og opplæringsarenaer for tradisjonelt håndverk og istandsetting. "

Her bør stavkirkeprosjektet og middelalderprosjektet nevnes. Det må også nevnes at håndverkerne som da var unge ikke hadde vært offer for L97

s. 12 "Det finnes allerede flere gode utdanningstilbud og opplæringsarenaer som kan styrkes og videreutvikles for å svare på kulturmiljøforvaltningens kompetansebehov."

Når målet er å ha tilstrekkelig og stabil tilgang på håndverkere, må «kan» byttes ut med «må» eller «skal» for å ha nødvendig kompetanse på plass i alle ledd fra grunnskole til forskning på byggeplasser. Det inkluderer høyere utdanning og fagskolene.

s. 13 "Dagens læreplaner i bygg- og anleggsfagene er i stor grad rettet mot nybygg. Muligheten for å gi elevene kjennskap til og kunnskap i tradisjonelle håndverksteknikker, antikvarisk arbeid og materialbruk kan forbedres."

og

s. 14 "Mulighet for videre faglig fordypning og kunnskapsutvikling ivaretas gjennom høyere utdanning ved universitet og høgskole. I dag er det et fåtall høyere utdanningstilbud for utøvende

håndverkere. Tilbud innen høyere utdanning bidrar også med tilgang til lærekrefter med høy faglig kompetanse. Styrking av denne type tilbud er nødvendig for å sikre faglig utvikling og forskning."

I ny læreplan for videregående skole Vg1 bygg- og anleggsteknikk er det konkrete mål for at eleven skal kjenne til tradisjonshandverk (<https://www.udir.no/lk20/bat01-03/kompetanemaal-og-vurdering/kv250?lang=nob>):

- velge og bruke materialer med hensyn til bærekraft og ulike byggetradisjoner
- utforske og presentere kjennetegn ved kulturarv og byggeskikk

Det er nylig undersøkt i en bacheloroppgave ved tradisjonelt bygghandverk (Steinsli 2024) at elevene ikke oppnår disse målene fordi lærerne ikke har rett kompetanse eller ikke kjenner til disse nye målene. Det illustrerer behovet for å styrke hele utdanningsløpet så elever i grunnskole og videregående, lærlinger og studenter møter kompetente lærere og veiledere med lokal tradisjonskompetanse. Videre må det utdannes forskningskompetanse på feltet. Her bør man bl.a. følge forslagene i utredningen fra Utdanningsdirektoratet fra 2016 om en landslinje i verneverdige tradisjonshandverksfag. Styrking av kompetanse på alle nivå bør være et nasjonalt anliggende, aktualisert enda en gang gjennom kirkebevaringsfondet.

s. 15 "Riksantikvaren ønsker å se på hvordan ikke-formell opplæring kan gjøre flere håndverkere i stand til å ta oppdrag innenfor istandsetting og vedlikehold av kulturmiljø."

For å gjøre det lønnsomt for dem som investerer tid og midler i en videreutdanning må det skilles mellom fagskolepoeng og studiepoeng. I dag heter det studiepoeng ved begge utdanningene, men det er ikke det samme. Det angis heller ikke omfang av studiepoeng. De som har gjennomgått en form for høyere utdanning har gjort en innsats som må belønnes.

s 17 "Kulturmiljøforvaltningen kan stille vilkår og krav til for eksempel kompetanse og materialkvalitet når det blir gitt dispensasjon."

Bør ikke dette være et «skal» eller «må» i henhold til loven?

s18 "Kulturmiljøforvaltningens kompetansekrav er tydelig formidlet til håndverkere og bedrifter:

Kulturmiljøforvaltningen kan stille kompetansekrav til håndverkerne. Kravene som stilles må bli mer forståelig for håndverkere og bedrifter, men også for eierne som skal bestille håndverkertjenester."

Vi støtter dette målet. Formuleringene riksantikvaren har benyttet til nå er for svake, og fører til feil og skader.

s19 "Tilgang til relevante opplæringsarenaer, studieobjekter og kompetent veiledning, er avgjørende for å tilrettelegge for mer håndverksforskning."

NTNU er en vesentlig premissleverandør for å skaffe til veie nok veiledere. og det må videreutvikles og komme en bestilling om bredde innenfor utdanningen, slik at man sikrer veilederkompetanse innenfor flere fag enn tre.

s. 20 "Relevante prosjekt bør ha følgeforskning hvor håndverksutøvelse, materialbruk og virkninger av istandsettingen studeres og dokumenteres."

Det er viktig at midlene på feltet bidrar til kunnskapsbygging. Hva er argumentasjonen bak å begrense til «følgeforskning»? Det vil være andre relevante forskningsmetoder.

NTNUs faggruppe for bygningsvern og transformasjon inkludert Bachelorprogram i tradisjonelt bygghandverk takker igjen for prosessen og ønsker Riksantikvaren lykke til i innspurten.